

Jag tycker det motståndsperspektiv som Nilsson anlägger kräver mer än att påvisa att någon tycker att vissa företagsledare har för generösa bonusprogram. Det hör dessutom till saken att aktieägare ända sedan Adam Smiths dagar varit ängsliga för att de anställda företagsledarna kapar åt sig andelar av vinstkapitalet som lagenligen tillhör ägarna. Det är säkert rätt att människor i gemen mer än tidigare engagerar sig i den typen av kritik som för tillfället träffar Skandiadirektörernas påstått oskäligen löne- och bonusuttag. Men de tycks göra det i egenskap av aktiva aktieägare som inte accepterar att det magra utfallet av investeringarna inte också drabbar tjänstemännen, inte som kritiker av systemet i sig. Småägare tycks idag kräva det som rutinerade kapitalägare alltid krävt: större insyn i företagets skötsel. Som Olle Rossander skriver på DN-debatt (8/5) i en kommentar till Förtroendekommissionens betänkande har det utbredda anonyma fondägandet inneburit att företagsledare allt mer börjat betrakta företagen som sina egna. Men de kapitalsvagas krav är förenliga med aktiemarknadens principer, inte emot dem. Författaren tycks ibland förbise att "småsparare" idag faktiskt *är* aktiemarknaden, inte representanter för en oppositionell kraft utanför.

Det är glädjande att se att de demokratiska mikroprocesserna fortfarande fungerar i Staffanstorps vardagsliv, men jag förstår inte den antydda kopplingen mellan levande demokrati och motståndare till aktiemarknadens principer? Demokrati har som bekant varit en viktig förutsättning för kapitalismens utveckling. Att gå in på detaljer här finner jag överflödigt. Men jag tror det handlar om ett missförstånd av den typen av hot mot demokratin som skisseras i de så kallade dystopiska berättelserna. Demokrati innefattar nämligen mer än demokratiska sinnelag och sociala relationer. Folkstyre kan inte reduceras till en fråga om huruvida man isolerar sig framför datorn eller träffar vänner i föreningssammanhang, vilket tenderar att göras i *Aktiesparandets förlovade land*. Demokrati handlar framför allt om vanliga människors reella makt i stat och kommun, om alla medborgares möjligheter att påverka samhällets och vardagslivets utformning på avgörande punkter. Vad den kritiska debatten om den globala finanskapitalismens verkningar pekar på är att de möjligheterna har numera kraftigt kringskurits. Staters ekonomiska villkor dikteras idag i stor utsträckning av globalt verkande kapitalstarka aktörer och organisationer. Medlemmarna i aktiesparklubben Staffan må vara kritiska mot diverse företags sätt att hantera deras investeringar, men faktum kvarstår att de genom sin verksamhet kontinuerligt underbygger

den makt som det globala kapitalet utövar. Det spelar föga roll att de verkar kollektivt. Att medlemskapet i klubben är en privatekonomisk strategi vid sidan av andra blir tydligt när vi får veta att medlemmar även privat opererar som aktörer. De alternativa investeringsförslag som sållats bort i den demokratiska processen kan alltså prövas enskilt. Medlemmarna lämnar med andra ord inte aktiemarknaden när de stänger dörren till klubblokalen.

Mitt påpekande ovan kan självfallet avväpnas genom att hänföras till att vara ett typiskt argument i den dystopiska genren. Med reservation för rubriken kan jag inte förneka att jag skriver inom en viss stilart, men samtidigt är det kanske värt att påminna om att det inte finns en plats utanför några genrer. Fredrik Nilsson skriver in sig, som jag tidigare påpekat, i den här rubricerade utopiska berättelsen, men samtidigt också i en klassisk genre som jag i brist på bättre benämning vill kalla "moralisk panikgenren". Den har som särmerke att med ironisk distans demaskera upprörda stämmor om samhällets förfall som blott uttryck för, just moralisk panik, underförstått debatten är inte bara konstruerad, den är dessutom en aning komiskt överdriven. Genren säger nämligen att det moderna samhället alltid har kantats av återkommande förutsägelser om dramatiska samhällsförändringar och antydningar om mänsklighetens undergång. Därför bör du ta larmrapporterna med ro.

Den lugnande effekt som är genrens konsekvenser är dock för mig betydligt mer "skrämmande" än att människor kanske blir mer oroade än de bör vara av att lyssna till dystopikernas budskap. Dystopi är för mig ingen bra benämning. Genom att lyfta fram förhållanden som kanske inte är omedelbart synliga i vardagslivet kan de också granskas, bedömas och slutligen, trots allt, bli föremål för demokratiska prövningar och beslut. Det finns en god portion optimism i den ståndpunkten.

Mats Lindqvist, *Huddinge*

Ulf Stahre: *Den gröna staden. Stadsomvandling och stadsmiljöförrelse i det nutida Stockholm*. Bokförlaget Atlas, Stockholm 2004. 342 s. ISBN 91-7389-136-3.

Ulf Stahre disputerade i etnologi 1999 på avhandlingen *Den alternativa staden. Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen*. Jag recenserade denna värdefulla och välgjorda avhandling i Rig 2000: 1. Nu återkommer Stahre med ett slags uppföljning av avhandlingen, som

behandlar proteströrelsen mot främst Dennisprojektet men även andra stadsplaneprojekt i Stockholm under 1990-talet. Grepp och disposition känns bekanta från avhandlingen, men denna gång har jag nog fler invändningar och frågetecken. Men först en presentation av den nya studien.

Efter Almstriden 1971, som betydde ett slags symboliskt slut för rivningsraseriet i Stockholms innerstad, var det förhållandevis lugnt på stadsmiljöfronten ett par decennier. I början av 1990-talet aktiverades dock åter miljökritiken, som en följd av nya stora planer för utbyggnad av vägnät och kommunikationer i Stor-Stockholms-regionen. Politiker och experter arbetade enträget på att utveckla Stockholm till en dynamisk internationell storstad. Men det ledde ofrånkomligt till en kollision med lokala och regionala miljöintressen.

Stahre definierar tre stadsbyggnadskonflikter i Stockholm under 1990-talet. Den första var Dennispaketet, dvs. den lösning av Stockholms besvärliga transportproblem som förhandlats fram under ledning av dåvarande riksbankschefen Bengt Dennis och som i folkmun fick hans namn. Den innebar byggandet av en inre ring runt Stockholms innerstad, vilken då skulle inkludera Österleden över (eller egentligare uttryckt under) Djurgården, och av en yttre ring, en genomfartsled väster om Stockholm, som föreslogs gå över bl.a. Lovön i Ekerö kommun. För att blidka miljöintressena föreslogs stora partier av dessa leder att till avsevärda kostnader läggas i tunnlar. Men tunnlar kräver torn för avgasutsläpp och detta tilltalade knappast miljövännerna.

Den andra stora miljökonflikten var förslaget att låta bygga ett tredje spår på järnvägsbanan genom Gamla stan, vilket skulle nagga den historiska bebyggelsen på Riddarholmen i kanten. Anledningen till förslaget var den växande pendeltågstrafiken, som enligt SJ krävde en utbyggnad av spårkapaciteten. Också Årstabron måste kompletteras med en ny bro för detta tredje spår.

Den tredje konflikten som Stahre tar upp rörde närmast en del av Dennisprojektet, nämligen hotet mot Bellvueområdet vid Roslagstull från den planerade Norra Länken, en del av Dennisprojektets tänkta ring runt innerstaden. Planerna utmanade den eftersträlvade fridlysningen av Brunnsviken och Djurgården, det s.k. Ekoparksprojektet, vars syfte var att för all framtid bevara och skydda stora zoologiska, botaniska och kulturhistoriska värden.

I den första tredjedelen av sin studie går Stahre igenom dessa konflikter. Han gör det sakligt, noggrant och utomordentligt systematiskt, upprepningar och

omtagningar kan ibland störa, men de kan kanske mer välvilligt ses som pedagogiska. I den återstående delen av studien behandlas så den rörelse eller de fraktioner och grupperingar, som engagerade sig för att stoppa dessa projekt och som i det stora hela också lyckades med den föresatsen.

Stahre urskiljer fyra organisationer i denna kamp: "Urtid är leden", "Alternativ Stad", "Socialekologisk aktion" och "Haga-Brunnsvikens vänner". Redan namnen låter läsaren ana hur heterogen skaran av Dennismotståndare faktiskt var. Och det är väl också just detta som är miljörörelsens styrka: förmågan att engagera mycket olika människor av starkt skiftande skäl. Inom "Social-ekologisk aktion" ägnade man sig åt spektakulära sabotageaktioner, som att natttid slå sönder Vägverkets maskiner och hålla socker i bensintankarna. Aktivisterna var i regel mycket unga och miljöengagemanget var kopplat till ett mer allmänt förakt för det moderna svenska samhället, med udden riktad mot kommersialism och privat äganderätt. En helt annan grupp av miljöaktivister uppträdde i föreningen "Haga-Brunnsvikens vänner", vars primära mål var att skydda Ekoparken och försöka stoppa nedgrävningen av Norra Länken. Här dominerade äldre kulturintresserade akademiker, och taktiken var att med hjälp av uppvaktningar och skrivelser försöka påverka beslutsfattarna. Man bedrev en framgångsrik lobbyverksamhet och början till slutet för Dennisprojektet blev regeringsrättens dom i januari 1997, där trädfällningen i Bellevue för Norra Länken bedömdes som olaglig och stridande mot lagtexten om nationalstadsparken.

Stahres bok skildrar alltså några laddade konflikter i Stockholm under 1990-talet kring tänkta trafikprojekt och de grupperingar av miljövännerna som tog upp striden med politiker och experter. Det ligger nära till hands att jämföra med bråken kring Klararivningarna och Almstriden 1971, Stahre gör flitigt kopplingar till sin egen avhandling om dessa frågor. Låt mig göra några reflektioner.

För det första tror jag att Ulf Stahre gjorde klokt i att skriva sin avhandling om Klararivningarna och byalagsrörelsen på 1960- och 1970-talen och inte om 1990-talets stadsbyggnadskonflikter. Händelserna kring Klara och almarna hade större genomslag och betydelse. De ledde till ett slags tillnyktring hos allmänheten, en förlorad oskuld i form av oreflekterad tilltro till politiker och experter. De lade en grund för en bevarandeopinion i stadsbyggnadsfrågor, som numera ständigt tycks ligga latent och snabbt kan aktiveras.

Det märkliga med Klararivningarna var att de kunde pågå i halvannat decennium utan att några nämnvärda protester hördes. Folkopinionen trodde ännu okritiskt på modernismen. När uppvaknandet skedde blev det dramatiskt. I jämförelse med detta innebar striderna kring Dennispaketet ingenting principiellt nytt. Fast de bara ligger ett decennium bort i tiden har man redan svårt att dra sig dem till minnes.

En annan skillnad mellan Klara och Dennis är syftet med projekten. Man kan visserligen säga att båda syftade till effektivisering, men på ganska olika sätt. Stahre kallar genomgående Dennisprojektet för ett "stadsbyggnadsprojekt" även om det egentligen handlar om ett trafikprojekt. Det handlade om att förse Stockholm med bättre vägkommunikationer. Det handlade om att få bort genomfartstrafik från Stockholms innerstad och om att effektivisera näringslivets transportmöjligheter. Problemen kvarstår även efter Dennisprojektets haverering. Ytterst få stockholmare vill ha avgastorn på Djurgården eller motorväg över Lovön, men problemen måste lösas på något sätt. Vad politikerna strävar efter är väl rimligen en effektivisering av Stockholms näringsliv för att stärka ekonomin. När miljövännerna ställer Dennisprojektets miljarder mot kostnaderna för vården, "hellre dessa pengar till vården", är det en tveklaktig jämförelse. Om Stockholms tillåts stagnera ekonomiskt på grund av tillproppade vägar drabbar det självfallet snart just vården med full kraft. Stahre för inga resonemang om miljögruppernas alternativ, annat än till intet förpliktande slagord. Finns det ingen annan lösning av trafiksituationen än en successivt sjunkande levnadsstandard, som så småningom leder till att mycket få personer har råd att hålla sig med bil?

Syftet bakom Klararivningarna var ett annat. Indirekt handlade det också om bilism, att bereda bättre plats för trafiken genom Norrmalm. Men för att öppna t.ex. Klarabergsgatan behövde man ju inte riva hela Klara. Det fanns på 1940-talet också en okritisk tilltro till modernitet och rationalitet. Efter krigsslutet 1945 skulle en ny värld byggas. Klara revs av ideologiska och symboliska skäl. När Hjalmar Mehr försvarade rivningarna hänvisade han gärna till de många usla lägenheterna i Klara. Idag vet vi att man ganska enkelt kan förvandla även mycket nedgångna hus till attraktiva och beboeliga, samtidigt som den yttre miljön bevaras. Det borde man ha vetat även på 1950-talet.

I sin avhandling kunde Ulf Stahre behandla en intressant om än rätt kortlivad folkrörelse, "byalagsrörelsen". Den hade ett intresse genom sina försök att etablera och

sprida en livsstil bland många unga människor under 1970-talet. Detta lyser med sin frånvaro i studien från 1990-talet. Det leder tyvärr till att den nya studien blir mindre etnologiskt intressant. Stahre knyter sin studie till främst statsvetenskaplig forskning om sociala rörelser. Han definierar de rörelser han studerar som "sociala rörelser". Man kan sätta ett frågetecken för detta, eftersom man brukar begära att en social rörelse skall arbeta för social förändring. Det gör definitivt inte alla de grupperingar, som behandlas i undersökningen. Deras mål är i flera fall snarare att bevara det bestående. Man kanske till och med borde inordna dessa reaktiva proteströrelser i den våg av folkligt nejsägande, som vuxit fram i Sverige i EU-anslutningens spår, senast mycket tydligt uttryckt i 2004 års EU-val.

Teoretiskt knyter Stahre sin studie till olika samhällsvetenskapliga undersökningar, där man försökt systematisera och kategorisera sociala rörelser. Dessa undersökningar har dock begränsad etnologisk relevans. Kanske borde han ha botaniserat litet mer i svensk etnologisk forskning, t.ex. kring landskap och platser. Platsstudier har utförts av flera lundaetnologer under senare år och i Uppsala av Håkan Berglund-Lake. Ännu mer relevant borde Karla Werners studie *Staden som livsrum* från 1991 ha varit, inte minst hennes analyser av magiska platser och icke-platser. Om det senare begreppet, från den franske antropologen Marc Augé, för Stahre ett lovande resonemang (s. 275), men sedan använder han det inte.

Det etnologiska inslaget blir nu främst användningen av ett eget intervjumaterial. Jag tycker dock att detta material kunde ha utnyttjats mer energiskt och penetrerats bättre. Frågor kring demonstranternas identitet, motiv, bakgrund och livsstil blir ganska ytligt besvarade. Kanske borde mer uppmärksamhet ha ägnats aktivisterna som personer och mindre den detaljerade historieskrivningen? Stahre använder många citat som rena dekorationer genom att trycka av avsnitt okommenterade i separata rutor. Det är en metod som egentligen inte hör hemma i en vetenskaplig studie. Vill man använda ett citat bör man också arbeta in det i analysen. Hänvisningarna från citaten till upphovsmännen är i regel ytterst knapphändiga. Här har Stahre på ett mindre lyckat sätt tvingats inrätta sig efter vissa informanternas önsningar; de aktivister inom Socialekologisk Aktion som ägnat sig åt regelrätt sabotage, vill av lättbegripliga skäl bevara sin anonymitet.

Ulf Stahre skriver i sitt förord att han varit medveten om risken att "go native", att dras in i den rörelse han

studerat. Han hänvisar till min recension av avhandlingen i RIG 2000: 1, där jag frikände honom från denna frestelse. Här är det inte lika lätt att utdela godkänt betyg. Det finns en tendens att vissa av dessa aktiviströrelser företag beskrivs med överslätande hartass. Det heter om den våldsamma demonstrationen vid EU-toppmötet i Göteborg sommaren 2001 att "en gatufest" urartade "i skottlossning från polisen" (s. 124). Sanningen är ju att "gatufesten" urartade i upplopp, butiksvandalisering, fönsterkrossning och stenkastning, innan en polis i ett trängt läge öppnade eld. Det heter om SEA (Social-ekologisk aktion) att man "tog bestämt avstånd från allt våld" (s. 222). Ändå sysslade rörelsen med att natetid systematiskt slå sönder Vägverkets grävmaskiner för hundratusentals kronor. Men Stahre menar kanske våld mot personer? Men han skriver inte det. Det är också problematiskt att olika rörelser egna tidningar och publikationer används som källa till historieskrivningen. Det finns överhuvudtaget en viss ovilja hos författaren att syna korten i miljörelseföreningarnas argumentation. Det vore inte svårt att peka på motsägelser i denna. Man slogs för att bevara grönområden men strävade samtidigt efter att förtäta förorterna och skapa bättre stadskänsla där. Man demonstrerade för utbyggd kollektivtrafik men motsatte sig samtidigt det tredje spåret genom Gamla stan, som just skulle underlätta sådan trafik.

Stahres nya studie kommer tillsammans med avhandlingen från 1999 att ha ett bestående värde som historiker över kampen om stadsmiljön i Stockholm under andra hälften av 1900-talet. Jag tycker att studiens styrka ligger mer i den omsorgsfulla historiken än i den etnologiska analysen. Texten är välskriven, men boken är en smula slarvigt korrekturläst. Och varför har en bok, utgiven på ett förlag i Stockholm 2004, en titelsida med texten "Göteborg 2002" med stor stil? Det kommer att sätta myror i huvudet på forskare som i framtiden tänker använda boken och hänvisa till den.

Mats Hellspong, Stockholm

Anders Edström, Åke Beckérus, Bengt-Erik Larsson: *Evenemangsföretagande*. Studentlitteratur, Lund 2003. 174 s. ISBN 91-44-02367-7.

För forskare och lärare intresserade av turism och upplevelseindustrin har det länge varit svårt att hitta litteratur på svenska som kan användas i universitets-

undervisning. Lyckligtvis har detta problem börjat lösas sig under senare år med en rad nya böcker. *Evenemangsföretagande*, är ett av de senaste bidragen till detta fält. Som man kan ana från titeln, är det till största del ett företagsekonomiskt perspektiv som genomsyrar boken, men med det sagt bör man vara uppmärksam på att titeln är lite missvisande eftersom boken fokuserar mer på festivaler specifikt än evenemang i allmänhet.

Boken är uppdelad i tio huvudkapitel som följs av en litteraturförteckning på drygt en och en halv sida. Inledningsvis definierar författarna bokens syfte på följande sätt: "Intresset riktas mot hur enskilda eldsjälur lyckas starta större evenemang, hur evenemangen organiseras och leds, hur kriser och utveckling hanteras samt vilka spridningseffekter evenemang har på det omgivande samhället" (s. 9). Men därefter börjar boken glida mer och mer in på en diskussion om festivaler och det är just festivaler som ligger i fokus för det första kapitlets diskussion. Som studieobjekt har författarna valt att undersöka "sex festivaler. Musik vid Siljan, en blandmusikfestival; Hultsfredsfestivalen, Sveriges största rockfestival; Göteborg Filmfestival, Sveriges nationella filmfestival; Piteå Dansar och Ler, en stadsfestival; Konstrundan på Österlen, ett konstevenemang och Medeltidsveckan på Gotland, en kultur- och folkbildningsfestival" (s. 12).

I de följande sex kapitlen behandlas varje festival var för sig. Här får läsaren lära sig såväl om varje festivals ursprung, historia och inriktning som hur den leds, styrs och organiseras. Dessa kapitel är mer beskrivande till sin natur än teoretiserande och vissa av dem, t.ex. det som handlar om Hultsfred, har bitvis en nästan etnografisk karaktär.

Boken avslutas med tre kapitel om ledarskap, organisering och utveckling av festivaler, samt festivalers potential att fungera som någon form av lokal eller regional utvecklingskraft. Dessa kapitel är mer diskussionsorienterade och analytiska än resten av boken. I sin helhet är boken mycket lättläst och välskriven.

Det var med glädje jag upptäckte att *Evenemangsföretagande* skiljer sig från många andra böcker som fokuserar på någon aspekt av upplevelseindustrin. I motsats till dessa andra böcker är detta ingen kokbok som försöker utveckla ett steg för steg-recept för hur man bäst kan skapa en upplevelse eller festival. Studien har snarare en vetenskaplig ambition och strävar, utifrån ett företagsekonomiskt perspektiv, efter att belysa och förklara de problem och lösningar som sex stora festivaler har genomgått under åren. Kapitlen som beskriver festivalerna är skrivna på ett sådant sätt att de kan läsas fristående och